

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Νικόλαος Λάος

«Η Κρίση της Επιστήμης της Πολιτικής Οικονομίας»

**Πέμπτη 10 Μαΐου 2012,
Ινστιτούτο Διπλωματίας & Διεθνών Εξελίξεων**

Περίληψη εισήγησης

Οι θέσεις μου για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της πολιτικής οικονομίας ως αντικειμένου επιστήμης βασίζονται και αναπτύσσονται λεπτομερώς στο βιβλίο μου *Η Υπέρβαση της Πολιτικής Οικονομίας: Ο Δρόμος προς την Κοινωνική Αυτονομία και Ανάπτυξη*, Αθήνα: Εκδόσεις Δίαυλος, 2012, όπου εκκινώ από θεμελιώδη ζητήματα όπως: τι σημαίνει ‘πραγματικό και ‘λογικό’, ποιος, πώς και γιατί ορίζει το τι είναι ‘πραγματικό’ και ‘λογικό’, ποια είναι σχέση μεταξύ ‘υποκειμένου’ και ‘αντικειμένου’, κ.ο.κ.

Στο κεφάλαιο 1 του εν λόγω βιβλίου μου, αναπτύσσω μια μεθοδική και συστηματική κριτική της (νεο-)κλασσικής πολιτικής οικονομίας, σε τρία επίπεδα: στο επιστημολογικό επίπεδο, στο οντολογικό επίπεδο και στο πολιτικό επίπεδο. Στο επιστημολογικό επίπεδο, επισημαίνω και αναλύω την καθήλωση της (νεο-)κλασσικής πολιτικής οικονομίας στο επιστημονικό κοσμοείδωλο που προσδιόρισαν η Νευτώνεια μηχανική και ο Καρτεσιανισμός. Έχουμε, λοιπόν, μια Νευτώνειας και Καρτεσιανής ‘κοπής’ επιστήμη της πολιτικής οικονομίας, αλλά χρειαζόμαστε μια πολιτική οικονομία που θα έχει αφομοιώσει την κβαντική μηχανική, τη μετα-καρτεσιανή ψυχολογία και τις επιτεύξεις της μετα-αναλυτικής φιλοσοφίας και της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας. Στο οντολογικό επίπεδο, ισχυρίζομαι ότι υπάρχει μια δυναμική συνέχεια μεταξύ της πραγματικότητας της συνείδησης και της πραγματικότητας του κόσμου, κι έτσι ο άνθρωπος γίνεται ο αρχιτέκτων της ιστορίας του. Η πολιτική οικονομία, λοιπόν, είναι ένα κομμάτι της πραγματικότητας που οικοδομεί ο ίδιος άνθρωπος. Άρα, σε αντίθεση προς τη νοοτροπία των ‘πατέρων’ της (νεο-)κλασσικής πολιτικής οικονομίας, το μείζον ζήτημα δεν είναι το τι λένε οι οικονομικοί είτε ιστορικοί νόμοι, αλλά το τι λένε οι εκάστοτε πρωταγωνιστές της διαμόρφωσης της οικονομικής και γενικότερα της ιστορικής πραγματικότητας και το πώς η κοινωνία μπορεί να καρπώνεται και να αναδομεί την πραγματικότητα της πολιτικής οικονομίας. Στο πολιτικό επίπεδο, εξηγώ ότι το αστικό σύστημα, που κατάγεται από την πολιτικο-οικονομική πραγματικότητα που διαμορφώθηκε στις πρώτες πόλεις του Δυτικού Μεσαίωνα, άφησε ημιτελή τη διεργασία οικοδόμησης αυτόνομης κοινωνίας, διότι περιόρισε το εγχείρημα της δημοκρατίας στη σφαίρα της πολιτικής και δεν το επεξέτεινε στη σφαίρα της οικονομίας. Όμως, αυτό είναι μεγάλη και ιδιαιτέρως προβληματική αντίφαση. Για την ολοκλήρωση της δημοκρατίας, δεν αρκεί μόνο

Ηπίτου 17B, Αθήνα 105 57 • Τηλ.: 210 331 2960 • Φαξ: 210 331 2284 • andrian4@acg.edu, www.acg.edu

The American College of Greece

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

ένα δημοκρατικό σύνταγμα, αλλά απαιτείται και μια ουσιαστική δημοκρατική μεταρρύθμιση του δικαίου εταιρειών, του εργατικού δικαίου και του τρόπου διοίκησης επιχειρήσεων. Δείχνω ότι οι εξελίξεις στη δικτυακή κοινωνία, η οποία ανέτειλε στα τέλη του 20ού αιώνα, και την οποία αναλύω, υποδεικνύουν και προσφέρουν νέους τρόπους αντιμετώπισης του ζητήματος του εκδημοκρατισμού της πολιτικής οικονομίας, και για λόγους ηθικούς και για λόγους οικονομικής αποτελεσματικότητας και ανάπτυξης.

Στο κεφάλαιο 2 το προαναφερθέντος βιβλίου μου, ασχολούμαι με τη γενεαλογία του σοσιαλισμού, μελετώντας τα ακόλουθα ζητήματα: (2.1) Περιουσία και Εργασία, (2.2) Ισότητα και Δικαιοσύνη, (2.3) Συνεργασία και αδελφότητα εναντίον της ψυχοπαθολογίας του καπιταλισμού: ο σοσιαλισμός ως ψυχοθεραπευτική πρόταση, (2.4) Ο μετασχηματισμός της εργασίας, (2.5) Κοινωνική δημοκρατία, (2.6) Ο σοβιετικός κομμουνισμός, ο εκφυλισμός του σοσιαλισμού και ο κλασικός ελληνικός ανθρωπισμός, (2.7) Σοσιαλδημοκρατικά προγράμματα, (2.8) Η δύναμη της εργατικής τάξης, (2.9) Πέρα από την εργατική τάξη: ζητήματα φύλου και εθνότητας, (2.10) Ο σοσιαλιστικός ανθρωπισμός ως παράγοντας αποτροπής και επίλυσης εθνικών συγκρούσεων, (2.11) Καλλιέργεια: η σοσιαλιστική κοινωνία ως έργο τέχνης, (2.12) Εξορθολογισμός και αποτελεσματικότητα: η υπεροχή του σοσιαλισμού ως έργου τέχνης έναντι του σοσιαλισμού ως τεχνοκρατικού μοντέλου εξορθολογισμού της παραγωγής, (2.13) Ο σοσιαλισμός του Τζορτζ Όργουελ και η ανατομία του ολοκληρωτισμού, (2.14) Η υπέρβαση του Σπινοζικού ολοκληρωτισμού.

Στο κεφάλαιο 3, εισηγούμαι μια νέα περί σοσιαλισμού αντίληψη, την οποία ονομάζω ‘φιλοσοφικό σοσιαλισμό’, και η οποία βασίζεται στην επίγνωση της διάκρισης μεταξύ ‘φιλοσοφίας’ και ‘επιστήμης’, στην επίγνωση της διάκρισης μεταξύ του ‘κρατικού’ και του ‘κοινωνικού’, στην επίγνωση της δυναμικής συνέχειας μεταξύ της δομής της εξωσυνειδησιακής πραγματικότητας και της πραγματικότητας της συνείδησης, και εν τέλει στην υποτακτικότητα της πραγματικότητας στην προθετικότητα της ανθρώπινης συνείδησης. Επίσης, εξηγώ τι σημαίνει φιλοσοφικός σοσιαλισμός στην πράξη, προτείνοντας συγκεκριμένες θέσεις για την επιχειρηματικότητα, το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, το τραπεζικό σύστημα, την πολιτική διακυβέρνηση, τη διαχείριση διεθνών και παγκοσμίων υποθέσεων, κ.λπ.

Για παράδειγμα, και επί τροχάδην, στο βιβλίο μου *Η Υπέρβαση της Πολιτικής Οικονομίας: Ο δρόμος προς την κοινωνική αυτονομία και ανάπτυξη* (Αθήνα: Εκδόσεις Διάυλος, 2012), αναπτύσσουμε μια ανθρωποκεντρική και επιστημολογικά εκσυγχρονισμένη θεώρηση της πολιτικής οικονομίας, εισηγούμαι συγκεκριμένα μέτρα εφαρμογής ενός νέου αναπτυξιακού μοντέλου, που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα:

1. Εκδημοκρατισμός του ασφαλιστικού συστήματος: Συγχώνευση όλων των ταμείων κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων που έχουν σύμβαση εξαρτημένης εργασίας, και του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, σ’ ένα ενιαίο και μοναδικό Εθνικό Ταμείο

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΤΚΑ). Κάθε μισθωτός εργαζόμενος θα υποχρεούται να συνεισφέρει το 5% των ετησίων μισθών του στον ατομικό του λογαριασμό στο ΕΤΚΑ, και ο εργοδότης του (ιδιώτης/κράτος) θα υποχρεούται να συνεισφέρει ένα ακόμη 5% των ετησίων μισθών του δεδομένου εργαζομένου στον λογαριασμό αυτού του εργαζομένου στο ΕΤΚΑ υπέρ του εν λόγω εργαζομένου. Δεν θα λαμβάνει χώρα καμιά επιπλέον χρηματοδότηση του ΕΤΚΑ απ' τον κρατικό προϋπολογισμό, και οι εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών στο ΕΤΚΑ θα εκπίπτουν πλήρως της φορολογίας. Οι αυτοαπασχολούμενοι εργαζόμενοι και οι ελεύθεροι επαγγελματίες δεν θα είναι υποχρεωμένοι να ασφαλιζονται στο ΕΤΚΑ, αλλά θα μπορούν να το πράττουν προαιρετικά (όντες πλήρως ελεύθεροι ως προς τη διαμόρφωση του ασφαλιστικού προγραμματισμού τους μέσω του ΕΤΚΑ είτε μέσω ιδιωτικών ασφαλιστικών εταιρειών). Το ΕΤΚΑ θα διοικείται από ένα διοικητικό συμβούλιο που θα σχηματίζεται ως εξής: το ένα δεύτερο των μελών του διοικητικού συμβουλίου θα εκλέγεται από την ετήσια γενική συνέλευση των εργαζομένων που έχουν λογαριασμό στο ΕΤΚΑ, το ένα τέταρτο των μελών αυτού του διοικητικού συμβουλίου θα διορίζεται από την κυβέρνηση σε ετήσια βάση, και το άλλο ένα τέταρτο των μελών αυτού του διοικητικού συμβουλίου θα εκλέγεται από την ετήσια γενική συνέλευση των εργοδοτών του ιδιωτικού τομέα που θα συνεισφέρουν σε λογαριασμούς του ΕΤΚΑ υπέρ των εργαζομένων τους. Το ΕΤΚΑ θα υπόκειται σε αυστηρές κρατικές ρυθμίσεις σχετικά με την ορθή, χαμηλού κινδύνου και έντιμη διαχείριση των πόρων του και θα εποπτεύεται από την Κεντρική Τράπεζα.

2. Εκδημοκρατισμός του πιστωτικού συστήματος: Οι εμπορικές τράπεζες πρέπει να μετατραπούν σε πιστωτικούς συνεταιρισμούς και να ενθαρρυνθούν διάφορες ενώσεις εργαζομένων και επιχειρήσεων (π.χ. επιμελητήρια, δικηγορικοί σύλλογοι, ιατρικοί σύλλογοι, αγροτικοί συνεταιρισμοί, βιομηχανικοί σύνδεσμοι, εμπορικοί σύλλογοι, κ.ο.κ.) να δημιουργήσουν πιστωτικούς συνεταιρισμούς. Ο πιστωτικός συνεταιρισμός (credit cooperative) υπηρετεί άμεσα τα συμφέροντα των μελών του και λογοδοτεί άμεσα σε αυτά.

Στην περίπτωση των παραδοσιακών κεφαλαιακών μορφών εμπορικών τραπεζών, η διαμεσολάβηση μεταξύ πλεονασματικών και ελλειμματικών χρηματοοικονομικών μονάδων αυτονομείται όλο και περισσότερο από την πραγματική οικονομία, κι έτσι το τραπεζικό σύστημα, ως υποσύστημα του γενικού οικονομικού συστήματος, σταδιακά όχι μόνο αυτονομείται από τις ανάγκες των παραγωγικών δυνάμεων της οικονομίας και της κοινωνίας γενικά, αλλά συχνά διεκδικεί ηγεμονικό ρόλο επί ολόκληρου του οικονομικού συστήματος. Αντίθετα, οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί επαναφέρουν το τραπεζικό σύστημα στον ρόλο του υπηρέτη των παραγωγικών δυνάμεων της οικονομίας και των αναγκών της κοινωνίας γενικά, εφόσον οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί υπάρχουν και λειτουργούν ευθέως υπέρ των μελών-καταθετών τους και ελέγχονται ευθέως από τους πελάτες-καταθέτες τους.

3. Εκδημοκρατισμός του δικαίου εταιρειών: Τα τέσσερα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της νεοτερικής εταιρικής δομής είναι: (α) το ξεχωριστό νομικό πρόσωπο της εταιρείας, (β) οι μετοχές, (γ) η περιορισμένη οικονομική ευθύνη των μετόχων, και (δ) η

Σημειώματα

Institute of Diplomacy and Global Affairs

αντιπροσωπευτική διοίκηση (δηλαδή η διοίκηση της εταιρείας βρίσκεται στα χέρια ενός διοικητικού συμβουλίου, που δεν ταυτίζεται υποχρεωτικά με τους μετόχους). Ο ίδιος ο καπιταλισμός, λοιπόν, αναγνώρισε την ανάγκη διασποράς, αποκέντρωσης, της ιδιοκτησίας (μέσω των μετοχών) και διαφοροποίησης του έργου της διοίκησης του κεφαλαίου από την ιδιοκτησία του κεφαλαίου. Το άμεσο επόμενο βήμα που μπορεί και πρέπει να γίνει προς την κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού της οικονομίας είναι η θεσμοθέτηση της υποχρεωτικής συμμετοχής των εργαζομένων στη διοίκηση των εταιρειών στις οποίες εργάζονται. Αυτό θα μπορούσε να γίνει, άμεσα, και μάλιστα ως συνέχεια διεργασιών που έχουν ήδη ξεκινήσει μέσα στο ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα, ως εξής: κάθε ανώνυμη εταιρεία και κάθε εταιρεία περιορισμένης ευθύνης κατά μετοχές πρέπει να υποχρεούνται από την εταιρική νομοθεσία να συγκροτούν το διοικητικό συμβούλιο ως εξής: τα δύο τρίτα των μελών του διοικητικού συμβουλίου θα εκλέγονται από την ετήσια γενική συνέλευση των μετόχων (δηλαδή από το ‘κεφάλαιο’) της δεδομένης εταιρείας και το ένα τρίτο των μελών του διοικητικού συμβουλίου θα εκλέγονται από την ετήσια γενική συνέλευση των εργαζομένων στη δεδομένη εταιρεία (δηλαδή από την ‘εργασία’).

4. Ανθρωποκεντρική αναθεώρηση των μεθόδων εθνικής λογιστικής: Συνήθως η οικονομική μεγέθυνση υπολογίζεται μόνο με όρους οικονομικών αγαθών και εισοδήματος, ενώ τα αποτελέσματα της οικονομικής δραστηριότητας που αφορούν στην ποιότητα και στο απόθεμα των πόρων δεν λαμβάνονται με ορθό τρόπο υπόψη. Οι υπολογισμοί του Ακαθαρίστου Εθνικού Προϊόντος και των εμπορικών δυνατοτήτων των χωρών πρέπει να συνεκτιμούν τους ακόλουθους παράγοντες: την κουλτούρα, το ανθρώπινο δυναμικό, την εκπαίδευση, τους φυσικούς πόρους, τη βιοποικιλότητα, καθώς και τις κοινωνικές στάσεις απέναντι στην πανίδα και τη χλωρίδα. Για παράδειγμα, με στενούς, χρηματοοικονομικούς όρους, η χώρα Α μπορεί να είναι φτωχότερη από τη χώρα Β, αλλά η χώρα Α μπορεί να είναι πλουσιότερη από τη χώρα Β σε ηθικές αξίες, καλές τέχνες, παράδοση και βιοποικιλότητα, στοιχεία που συμβάλλουν στον εμπλουτισμό ολόκληρου του πλανήτη και δεν πρέπει να αγνοούνται από κανέναν οικονομολόγο που αξιολογεί χώρες.